

سعید عدالت‌نژاد

راهنمای نگارش پژوهش‌دانشگاهی

(مقاله، رساله و کتاب)

نشرنی

فهرست مطالب

- سخنی با خواننده ۹
- یادداشت بر ویراست جدید ۱۳
- بخش اوّل. کلیات** ۱۵
- ویژگی‌های عام پژوهش ۱۵
- انواع پژوهش دانشگاهی ۱۶
- یکم، پژوهش‌های روشنگرانه یا موضوع‌محور ۱۶
- دوم، پژوهش‌های قانع‌کننده یا مسئله‌محور ۱۹
- سوم، پژوهش‌های ترکیبی ۲۱
- بخش دوم. صورت پژوهش** ۲۵
- مقاله یک‌پاراگرافی ۲۶
- انواع مؤید ۲۸

۲۸	مثال‌ها
۲۹	داده‌های آماری
۳۰	نقل قول
۳۴	استدلال
۳۹	ماهیت پاراگراف
۴۰	ویژگی نخست: جمله اصلی
۴۱	ویژگی‌های تفصیلی جمله اصلی
۴۴	ویژگی دوم: وحدت موضوعی
۴۶	ویژگی سوم: انسجام یا یکپارچگی
۴۶	الف) توضیح مؤیدها
۴۶	ب) یادآوری
۴۷	ج) استفادهٔ بجا از پیوندها یا علائم راهنما
۵۲	شیوهٔ تکثیر پاراگراف
۵۴	ساختن جملهٔ فرعی
۵۴	چرا؟
۵۵	چگونه؟
۵۷	کی؟
۵۹	مقالهٔ پنج پاراگرافی
۵۹	مقدمه
۶۲	پاراگراف‌های میانی
۶۲	نتیجه
۶۶	پژوهش‌هایی با بیش از پنج پاراگراف
۷۲	شیوهٔ خلاصه کردن اثر معیار و دانشگاهی
۷۴	روش تهیهٔ پیشنهادهٔ تحقیق (پروپوزال)
۷۸	الگوهای مختلف در نگارش پاراگراف

فهرست مطالب ۷

۷۹	فرآیندی
۸۱	طبقه‌بندی
۸۴	مقایسه و مقابله
۸۵	علت و معلول
۸۹	بخش سوم. محتوای پژوهش
۸۹	رویکرد دانشگاهی در مطالعات دینی
۹۳	اهمیت و ماهیت محتوا
۹۷	چه بخوانیم؟
۹۹	منابع
۱۰۴	آغاز نگارش
۱۰۵	نوشتن و دوباره نوشتن
۱۰۷	خواندن نهایی
۱۰۸	مستند ساختن متن
۱۱۰	پرهیز از سرقت ادبی
۱۱۰	مواجهه با متون قدیم یا کلاسیک
۱۱۴	اجتناب از آثار غیرمعیار
۱۱۵	نشانه‌های تحقیق غیرمعیار
۱۱۶	۱. التزام پیشینی
۱۱۷	۲. تنبلی فکری
۱۱۷	۳. تمسک به ملاحظات شخصی
۱۱۸	۴. کاریکاتورسازی
۱۱۹	۵. حذف نشانی‌ها

۱۲۰. استفاده از منابع و شواهد گزینشی.....
۱۲۱. مستندسازی‌های غلط.....
۱۲۲. استناد به رأی افراد موجه.....
۱۲۲. ایجاد حالت‌های دوگانه غلط‌انداز.....
۱۲۳. مغالطه تساوی همبستگی با علیت.....
۱۲۴. استناد به تجربه شخصی و معلومات فردی.....
۱۲۴. استناد به فهم متعارف و امر بدیهی.....
۱۲۵. استفاده از دلیل سکوت.....
۱۲۷. مواجه شدن با امر ممکن به‌عنوان امر ثابت شده.....
۱۲۹. نقد پژوهش.....
۱۳۳. منابع.....

بخش اول

کلیات

ویژگی‌های عام پژوهش

تلقی بعضی دانشجویان از تحقیق کلاسی این است که چند اثر دربارهٔ موضوعی بخوانند و بخش‌هایی از آن‌ها را رونویسی کنند و در شکلی جدید به استاد تحویل دهند. بسیار شنیده و دیده می‌شود که دانشجو در پی موضوع تحقیقی است که منابع بیشتر و ترجیحاً به زبان فارسی داشته باشد تا به راحتی بتواند آن‌ها را رونویسی کند. اما رونویسی تحقیق نیست، دانشی نمی‌افزاید و محقق و متخصص تربیت نمی‌کند. پژوهش، حاصل جمع‌آوری فیش‌های مطالعاتی از منابع مختلف نیست. اثر پژوهشی، اعم از مقاله یا کتاب، ویژگی‌های متون آموزشی را هم ندارد. تحقیق دانشگاهی نه خلاصهٔ مباحث یک کتاب است و نه تکرار ادله برای یک نظریه و موضع از قبل تثبیت شده. در پژوهش دانشگاهی، با لحاظ کردن شروطی که در ادامه خواهد آمد، بحثی نظام‌مند دربارهٔ موضوعی خاص ارائه می‌شود. در این بحث انتظار می‌رود تبیین، فهم،

از مواردی نیست که انتظار می‌رود نویسنده در آن صاحب نظریه باشد. مثلاً، اگر از شما بخواهند درباره یکی از تعلیمات دین اسلام، یا درباره آرای یکی از فیلسوفان، فقیهان، عارفان و مفسران یا درباره مقایسه دو روش در تفسیر یکی از آیات قرآن بحث کنید، در این موارد شما مقاله علمی از نوع روشنگرانه می‌نویسید. هدف از این نوع مقالات یا پایان‌نامه‌ها این است که نویسنده اطلاعاتی جدید یا صرفاً با چارچوبی جدید و دقیق برای خواننده فراهم می‌کند. در این نوع پژوهش ابتدا باید در بخش مروری بر گذشته، پیشینه^۱ بحث را برای خواننده روشن کنید تا در ادامه معلوم شود شما چه نوآوری در این پژوهش دارید. به این دست پژوهش‌ها، پژوهش‌های توصیفی و گاهی «موضوع‌محور» هم گفته می‌شود. در این‌جا نویسنده یا محقق در پی پاسخ‌دادن به سؤال یا سؤال‌هایی است که با کلمه پرسشی «چگونه» طرح می‌شود. در این نوع تحقیق، طرح سؤال لازم است ولی نیاز به ارائه فرضیه تحقیق نیست. غالب پایان‌نامه‌ها در رشته‌های مطالعات اسلامی و مطالعات فرهنگی موضوع‌محورند و از این‌رو، محقق در مرحله تکمیل پیشنهاد تحقیق لازم نیست در بخش فرضیه‌ها چیزی بنویسد. خواهیم دید که این دست پژوهش‌ها صورت کمتر پیچیده‌ای دارند و الگوی طبقه‌بندی و چینش اطلاعات^۲ بر آن‌ها حاکم است. باید توجه داشت که آثار صرفاً توصیفی علی‌الاصول در دانشگاه‌های معتبر تحقیق درجه عالی تلقی نمی‌شوند.

اگر نویسنده برای خواننده ریشه‌های پیدایش تفکری یا نظریه‌ای فلسفی یا حکمی فقهی یا آموزه‌ای دینی و یا حتی ریشه‌های پیدایش یک دین و

تحلیل و نقد موضوعی یا مسئله‌ای خواننده را قانع کند که نظر نویسنده درست یا مطابق واقع یا حداقل به واقع نزدیک‌تر از آثار مشابه در آن زمینه است. بنابراین، محتوای چنین پژوهشی ممکن است توصیفی، تحلیلی و یا انتقادی باشد. گاهی ممکن است نویسنده در سراسر اثری بکوشد اثبات کند فلان نظریه خاص کارآمدی یا صحت کمتری نسبت به نظریه‌های دیگر دارد، یا به تعبیر دقیق‌تر، در توجیه و تبیین واقعیت از شواهد کمتری برخوردار است. نظریه مطرح شده در هر اثری لازم نیست حتماً از آن صاحب اثر باشد بلکه می‌تواند تأیید موضعی باشد که از قبل وجود داشته و صاحب اثر اعتبار آن را در تحقیقی به دست آورده یا نظر دیگران را پذیرفته اما پذیرفتنی که از روی دلیل است، نه حاصل تقلید. اما تصریح به این نکته که این نظریه اصیل نیست و نام بردن از صاحب نظریه از اصول اولیه اخلاق تحقیق است.

انواع پژوهش دانشگاهی

پژوهش‌ها شامل مقاله، پایان‌نامه، رساله و کتاب در زمینه‌های مورد نظر به‌طور کلی به سه نوع تقسیم می‌شوند.^۱

یکم، پژوهش‌های روشنگرانه^۲ یا موضوع‌محور

پژوهش‌هایی که در حالت ایده‌آل، جمع‌آوری و بیان ادله درباره موضوع خاصی است و نویسنده می‌خواهد بگوید رأی صاحبان فلان نظریه چیست و ارزش بازگویی دقیق‌تر را دارد و خواننده را با نظر خود هم‌رأی و به او اطلاعات منسجم‌تری ارائه کند. این دست آثار جنبه اطلاع‌رسانی یا روشنگری دارد و

۱. مراد از پیشینه همه آثاری‌اند که به شیوه دانشگاهی در قالب مقاله، پایان‌نامه یا کتاب نوشته شده باشند. با این تعریف، منابع دست اول، آثار غیردانشگاهی، مقالات روزنامه‌ای و کتاب‌هایی که حاصل سخنرانی در محافل عمومی‌اند، علی‌الاصول پیشینه یک موضوع به حساب نمی‌آیند.

۱. در تعریف دو نوع پژوهش روشنگرانه و قانع‌کننده از تعریف Derek Soles استفاده کرده‌ام؛ نگاه کنید به فهرست منابع.